

Nr 292.

Av herr **Kjellberg**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande vid folkskolorna och de allmänna läroverken av obligatorisk, konfessionslös, religionshistorisk undervisning.

Då jag nu liksom vid 1911 års riksdag framlägger en motion rörande religionsundervisningen vid folkskolor och allmänna läroverk, torde jag på grund av vunnen erfarenhet nu böra inleda densamma med ett beklagande över att jag jämlikt min övertygelse nödgas ånyo besvara riksdagen med ett ärende, som för flertalet torde vara mer än likgiltigt och av en del, tilläventyrs intresserade torde betraktas såsom alltför ömtåligt för att överhuvudtaget vidröras av någon annan än statskyrkliga eller frikyrkliga förtroendemän.

Enligt min egen uppfattning är emellertid denna fråga av den allra största betydelse, därest folkskolor och läroverk med någon framgång skola kunna utöva en etisk uppfostran och bidra till att hos de unga väcka och vidmakthålla intresset för och tron på andliga värden, särskilt i en tid, då å ena sidan den materiella kulturen i teknik och organisation nått en häpnadsväckande utveckling och å andra sidan makten och våldet, hänsynslösheten och brutaliteten synas triumfera mer än någonsin.

Resultatet av de kristna kyrkornas genom sekler utövade moraliska folkuppfostran måste förefalla varje tänkande människa i vår tid förvånande obetydligt, även om det för en och annan kan vara en tröst att göra sig den frågan: hur hade det sett ut, om kyrkorna icke utövat sin etiska folkuppfostrargärning? Om skolornas inflytande på det ifrågasvarande området torde man tvingas till samma reflexioner, även om deras allmänna uppfostringsarbete är av betydligt yngre datum.

Nu liksom 1911 ber jag få hänvisa till uttalanden av några framstående svenska pedagoger för att visa, hurusom den kristendomsunder-

visning, som meddelas vid våra folkskolor och allmänna läroverk, upprepade gånger varit utsatt för den allvarligaste kritik både ur intellektuell-pedagogisk och etisk synpunkt. Så i ett föredrag av f. d. lektorn vid högre lärarinneseminariet, fil. d:r L. M. Wærn med titeln »Religionsundervisningen och den etisk-religiösa uppfostran» (tryckt såsom nr 25 i skriftserien »I vår tids livsfrågor», 1902), vars avslutning här må anföras: »Kristendomskunskapen intager hos oss en högt privilegierad ställning såsom läroämne. Den möter de unga från första stunden de inträda i skolan och ledsagar dem genom alla dess klasser; den fullföljes därefter med största intensitet i konfirmationsskolan. I folkskolorna och folkskolelärareseminarierna är kristendomskunskapen det stora dominerande huvudämnet, och i överensstämmelse med gällande föreskrifter ägna de skolvårdande myndigheterna detta ämne en särskild omsorg och tillsyn. Det oaktat bliva resultaten av kristendomsundervisningen icke blott otillfredsställande, utan fastmer sådana, att man kan ha skäl ifrågasätta, om ej hela det intensiva arbetet är förspild möda. Hur är det möjligt, att vårt folk inom stora lager ännu kan vara så rått, så vilt, så fullständigt oberört av allt vad kristlig anda heter, då det i flera århundraden varit föremål för kyrkans uppfostran, och då vi nu redan i 60 år hava haft en obligatorisk folkundervisning, inom vilken den kristna religionsläran spelar huvudrollen? Var ligger felet? Det är en fråga, som med all rätt må riktas till målsmännen för den anstalt, som är satt att vara en vårdare av folkets högsta livsintressen.»

Lektorn f. d. läroverksrådet, fil. d:r Tom Moll anför i en uppsats om »Nyare synpunkter för undervisningen i naturvetenskap» (tryckt 1904; sid. 22) — sedan kristendomsundervisningens stora plats på folkskolans normalschema berörts — följande: »Detta kunde ju ändå synas vara i sin ordning, ifall det sålunda gäves åt det unga sinnet den ideella lyftning, som framför allt behöves. Men då en stor del av tiden användes på abstrakt dogmatik från 1500-talet och berättelser om världens skapelse, människans syndafall, syndafoden o. s. v., vilka ingen bildad man eller kvinna mellan polerna och ekvatorn längre betraktar såsom något annat än judafolkets myter, men som överallt i barnaskolan framställas såsom bokstavlig sanning, berättad av Gud själv, blir följden den, att ingen levande kan undgå den bittra tid, då det blir kaos i uppfattningen av livets värden, när det en gång blir klart, att barnaårens lärare farit med osanning. Att det ändå lyckas för ganska många att bärga sin tro på att det i alla fall är ideella krafter, som till sist driva blodets ström i människolivets organism, icke är förtjänsten deras, som alltjämt vilja hava det så, att barndomens förnämsta andliga spis skall vara legender,

som skola kallas för sanning, samt logiska absurditeter, som även skola bära sanningens vördade namn.»

Bland program, som förslagsvis uppgjorts för en konfessionslös religionsundervisning i skolan, märkes dels ett av framlidne kyrkoherden, teol. d:r S. A. Fries, dels ett av docenten fil. d:r Sven Lönborg. I förordet till »Konfirmationsundervisning i den kristna religionen enligt den svenska evangelisk-lutherska kyrkans grundsatser» (tryckt 1905) har d:r Fries meddelat några allmänna grunder för religionsundervisningen sådan den enligt hans mening borde ordnas i vårt land. Här skola endast anföras riktlinjerna för skolans andel härutinnan: från barnets inträde i folkskolan till och med det år, under vilket det fyller tio, skall dess religionsundervisning vara beroende på föräldrarnes bestämmelse och tänkes förlagd utanför folkskolan. Från och med det år barnet fyller elva år till och med det, då det fyller fjorton skall barnet efter statens bestämmelse åtnjuta obligatorisk (rent historisk) religionsundervisning, till ledning för vilken författaren skisserar en tilltänkt lärobok.

Doktor Lönborg har i årsredogörelsen från Göteborgs högre samskola 1903—1904 framlagt planen för en historisk religionsundervisning. Början göres med ett ingående studium av de stora religiösa personligheterna, varefter den israelitiska religionen, kristendomen och den kristna kyrkan bli föremål för en objektiv historisk framställning, och slutligen behandlas främmande religioner.

Svenska Dagbladet den 8 april 1911 innehöll en artikel av kyrkoherde Fries rörande religionsundervisningsfrågan, därvid han särskilt dröjde vid min förut omnämnda motion och därvid bl. a. förklarade, »att densamma innebär den principiellt riktiga lösningen av religionsundervisningsproblemet», även om han i vissa punkter måste taga avstånd från motionärens tankegång.

I Finland har helt nyligen på senatens uppdrag avgivits ett kommittébetänkande (av den 4 december 1917) rörande »förslag till religionsfrihetslag». Kommitténs flertal har principiellt uttalat sig för den konfessionella religionsundervisningens ersättande med en undervisning i religionshistoria dock utan att vilja i lag påbjuda en sådan reform. I denna punkt uttalar sig kommittén sålunda: — — — »Vad åter beträffar själva religionsundervisningens innehåll, så skulle de svårigheter, vilka religionsfriheten skulle påföra skolundervisningen, naturligtvis undvikas, om man borttoge religionsundervisningen ur skolorna. Detta har också föreslagits inom kommittén. Som emellertid religionsundervisningen såväl beträffande sitt kunskapsinnehåll som beträffande sitt uppfostrande värde har särskilt stort betydelse bland skolämnena, har kommittén för sin del icke ansett

det rätt att stödja en dylik ståndpunkt. Enligt kommitténs mening bör i skolorna, kanske vid sidan av sedeläran eller i sammanhang med den, meddelas undervisning i religionshistoria, som främst borde omfatta kristendomen jämte dess källskrift och viktigaste riktningar, i synnerhet dem, som ha haft betydelse i vårt eget folks historia och andliga utveckling. Fastän endast i få länder religionsundervisningen i skolorna ordnats enligt principen om konfessionslöshet och man tillsvidare, så vitt det kommit till kommitténs kännedom, icke inom något lands läroanstalter sökt realisera en på rent historiska och etiska grunder fotad religionsundervisning, har, i motsats till vad av flera kommittémedlemmar framhävts, från framstående pedagogiskt håll medgivits, att en sådan undervisning är icke blott möjlig utan också ur uppfostringssynpunkt värdefullare än en undervisning, som meddelas inom strängt konfessionell ram.»

Två av kommitténs ledamöter hava till utlåtandet fogat sina reservationer i den förevarande punkten, och må ur desamma följande här citeras.

Lektor Hjalmar Eklund anförde: — — — — »Medan den konfessionslösa religionsundervisningen är en undervisning om religionerna, åtminstone de viktigaste bland dem, vill den konfessionella vara en *uppfostran* i ett särskilt slag av religion. Den är därigenom närmast att likställa med en partipolitisk uppfostran, i det den strävar att hos eleven väcka i en särskild riktning gående religiösa känslor genom att förmå honom att med egen övertygelse omfatta en viss grupps trosbekännelse. Den är vidare väsentligen dogmatisk, i det den utger sagda grupps subjektiva tro såsom objektiv sanning, ja, såsom en absolut, en gudomlig sanning, upphöjd över alla andra. Dessutom är den auktoritativ i det den i de viktigaste frågorna, de s. k. centrala trossanningarna, vädjar, icke till erfarenhet och förnuft utan till en över båda stående uppenbarelse, som finnes nedlagd i samfundets urkund.

Härigenom kommer den konfessionella religionsundervisningen att i många punkter stå i strid med vetenskapens — de humanistiska vetenskapernas lika väl som naturvetenskapernas — viktigaste och säkraste resultat. Då en elev, som åtnjutit sådan uppfostran — ute i livet eller ofta t. o. m. redan i skolan — får göra bekantskap med dessa vetenskapens resultat, vilka, i den mån de äro objektivt fastslagna, hava rätt att göra anspråk på godkännande av alla tänkande, uppkomma i hans själ slitningar mellan barnatron och det nya vetandet. Dessa slitningar kunna giva upphov åt svåra själskriser och leda ofta till att barnatron går förlorad.

Till försvar för den konfessionella religionsundervisningen anföres vanligen, att moralen får de starkaste grundvalarna, om den uppbygges på religionen. Härtill måste invändas, att, om än med verklig och djup religiositet plägar vara förenad ett starkt sedligt medvetande, så kan dock, på den grund att sådan djup religiositet är jämförelsevis sällsynt, strävandet att fota etiken på religionen icke sägas vara åtminstone från statens sida välbetänkt. Tvärtom, ifall de etiska maximerna stödas på något så växlande som de religiöst-metafysiska dogmerna, om vilka meningarna gå mera i sär än i någon annan fråga, så komma sagda maximer i regeln att följa med, då, såsom ofta händer, tron på dogmerna försvinner. Endast då moralen bygger på en egen grund, som är oberoende av alla de teoretiska övertygelsernas växlingar, kan den bestå oförändrad vid en religiös kris.

I motsats till den konfessionella vill den konfessionslösa religionsundervisningen i detta ords strängare bemärkelse vara objektiv och opartisk. Den meddelar eleven kunskaper om de skilda religionsformerna, särskilt dem, som varit av större betydelse för den europeiska civilisationens och det egna folkets utveckling, och bidrar därigenom att giva honom det stoff, som erfordras för att han själv skall kunna uppbygga åt sig en världs- och livsåskådning. Genom en sådan undervisning eggas lärjungarna, särskilt på högre stadier att tänka själva i stället för att passivt mottaga en för dem tillrättalagd världsåskådning och bliva därigenom bättre utrustade för den kamp, som möter dem ute i livet, då de utsättas för agitatorisk påverkan från olika håll.

Emot den konfessionslösa religionsundervisningen plägar framhållas, att det icke är möjligt att giva en fullständigt objektiv och opartisk sådan, åtminstone icke om man fordrar, att den skall vara av uppfostrande värde. Ty antingen komme undervisningen att färgas av lärarens personliga övertygelse och då vore den icke absolut objektiv eller ock måste den nedsjunka till ett torrt referat och vore då utan betydelse för elevernas sedliga utveckling. Denna invändning förbiser dock, att det väl är möjligt att giva en levande och tillika opartisk undervisning om en sak, i vilken meningarna gå vitt åtskils, utan att den egna personliga övertygelsen ens märkbart behöver lysa igenom. Därtill erfordras blott, att läraren besitter pedagogisk takt och levande intresse för sitt ämne samt besjålas av vidsynt tolerans och uppriktig vilja att vara objektiv och opartisk. F. ö. kan det icke anses vara till men för undervisningens objektivitet, om läraren låter sin egen subjektiva övertygelse klart och tydligt framträda, blott det sker under *uttryckligt framhållande* av, att detta är hans och hans grupps *subjektiva* övertygelse. Det, som

härvid bestämt måste uteslutas, är, att läraren utgiver innehållet i sagda övertygelse för att vara objektiv, för att icke säga gudomlig sanning. Och en annan fordran, som också bestämt måste vidhållas, är, att programmet och läroboken samt annat, på vilket staten kan utöva inflytande, göres fullständigt konfessionslöst.

En annan invändning, som plägar göras, är, att även den konfessionslösa undervisningen kunde ledera religionsfrihetsprincipen, nämligen så, att den skulle kränka de troendes övertygelse. Häri synes dock den ovan skildrade verkligt konfessionslösa religionsundervisningen bliva förväxlad med en antikonfessionell undervisning, fientlig mot alla bekännelser över huvud. Den senare, liksom de konfessionella formerna partisk och dogmatisk, är naturligtvis ur religionsfrihets- och jämlikhetssynpunkt olämplig.

En tredje invändning är den, att undervisningen, ifall den utförligt skulle behandla alla religioner, ledde till ett värdelöst mångvetande. Härtill är att invända, att den icke skall behandla alla religioner, på de lägre stadierna icke ens alla de mest utbredda, utan blott de religioner, som haft betydelse för det egna folkets och den allmänna civilisationens utveckling. På de lägre stadierna sålunda i främsta rummet kristendomen med dess olika former och judendomen samt vidare de fornfinnska, fornskandinaviska och grekisk-romerska mytologierna. Att härigenom något mångläseri skulle införas, kan icke med fog påstås, då ju redan för närvarande om dessa religioner läses i de lärda skolornas lägre klasser: vid biblisk-historieundervisningen resp. modersmålsundervisningen och den s. k. historiska läsningen. Tvärtom måste den nuvarande undervisningsplanen, i vilken beslätat stoff fördelats på tre olika läroämnen, anses mera ägnad att splittra än ett sammanförande av detta stoff till ett läroämne skulle göra. — — — — —

Förenande mig f. ö. om den motivering, som av d:r. G. Schauman givits, för intagande i religionsfrihetslagen av ett stadgande om obligatorisk konfessionslös religionsundervisning (— — —), varpå föreslås följ. lydelse av en § i religionsfrihetslagen): »I de av staten eller kommunerna underhållna eller understödda elementarläroverken, ävensom i folkskolorna och seminarierna skall meddelas konfessionslös undervisning om de religiösa begreppens och företeelsernas historiska utveckling samt i enskild och samhällelig morallära.» — — —

Universitetsbibliotekarien G. Schauman anför bl. a.: — — — —>
Ett förverkligande av religionsfrihetens princip på skolans område kan ske endast på två sätt: *antingen* genom att religionsundervisningen helt och hållet avskaffas, *eller* genom att den berövas sin konfessionella ka-

raktär. Staten kan icke på ett tredje sätt upprätthålla den neutralitet, den fullständiga opartiskhet, den i religiöst avseende är skyldig att iakttaga även inom det offentliga undervisningsväsendet.

Religionsundervisningens avskaffande i de av staten och kommunerna underhållna eller understödda skolorna utgör en enkel lösning av ett svårt problem och erbjuder ur den synpunkten vissa obestridliga fördelar. Religionsundervisningen blir då en de enskildas och religions-samfundens sak; skolan förhåller sig passiv.

Det bör kanske framhållas, att religionsundervisningens avskaffande icke innebär religions- eller kristendomsfientlighet, såsom också Förenta Staternas och Hollands exempel visar. Till och med i Frankrike har en vardag i veckan lämnats fri, för att eleverna skola kunna på denna dag utom skolan erhålla religionsundervisning, om de så önska. Men jag tror, att det i vida lager av vårt folk kommer att uppfattas som ett försök att »avkristna» folket, om religionsundervisningen avskaffas. När skolan skildes från kyrkan, uttalades visserligen samma farhågor, men prästerskapet leddes då av män, som lugnade sinnena och skingrade dessa farhågor. Nu är förhållandet motsatt; en framsynt och frisinnad kyrkopolitisk uppfattning finnes ej hos kyrkans ledande män.

Religionsundervisningens avskaffande i statens och kommunernas skolor komme sannolikt att leda till grundandet av kyrkliga och andra, privata skolor, där konfessionell religionsundervisning meddelas, ty medel för sådant ändamål skulle knappast saknas. Härmed måste enligt min tanke lagstiftaren räkna. Det inflytande dessa skolor kunde utöva på ungdomen vore nämligen ur bildningens synpunkt allt annat än hälsosamt. Ej heller vore den tudelning av undervisningsväsendet, som härav måhända tillika bleve följden, för staten och samhället önskvärd.

Lika litet önskvärd vore en annan följd av religionsundervisningens avskaffande, nämligen den att den uppväxande ungdomen i statens och kommunernas skolor ingenting finge veta om ett så viktigt ämne som religion. Man kan invända, att religionssamfunden genom skriftskolan och på annat sätt sörja härför och att för de elever som stå utanför varje religionssamfund ämnet är likgiltigt. Men denna invändning är enligt mitt förmenande icke hållbar.

Religion är eller bör vara ett undervisningsämne som alla andra; att lösrycka det från skolans undervisningsplan och giva det en undantagsställning utanför skolan är icke sakenligt. Men villkoret för religionsundervisningens bibehållande i skolan bör vara, att det konfessionella eller dogmatiska momentet, nu det övervägande i undervisningen, däri-

från uteslutes, och att ämnets behandling blir densamma som gäller för andra ämnen.»

»I likhet med kommitténs flertal anser jag en dylik undervisning om religion, om de olika religionsformerna, särskilt om kristendomen, dess stiftare och urkund m. m., med andra ord, en undervisning i religionshistoria, böra träda i stället för den konfessionella religionsundervisningen, vilken alltid, huru den än lappas och lagas, förblir olik den övriga skolundervisningen och delvis råkar i strid med denna genom att den är en undervisning i tro, icke i vetande.

Men, i motsats till kommitténs flertal, kan jag icke stanna, om jag så får säga, på halva vägen, nöjas med ett principiellt uttalande för religionsundervisningens reformerande i nyss angiven riktning. Då kommitténs flertal erkänner, att en så beskaffad religionsundervisning är praktiskt möjlig, så synes mig konsekvensen fordra att genom ett allmänt stadgande i religionsfrihetslagen påbjuda den konfessionella undervisningens avskaffande och dess ersättande med en religionshistorisk undervisning. Det främsta skäl som kommitténs majoritet anför till förman för sin ståndpunkt, att ett dylikt stadgandes plats icke vore i denna lag, utan i skollagsstiftningen, är av rent formell art och utan saklig betydelse. Då kommittén i sin helhet är ense om att ett stadgande rörande religionsundervisningen bör ingå i detta lagförslag, synes mig en begränsning av stadgandets innehåll icke kunna upprätthållas. Det närmare ordnandet av undervisningen tillhör dock naturligtvis skollagsstiftningen, och endast undervisningens allmänna karaktär torde i religionsfrihetslagen böra angivas. Från den religionshistoriska undervisningen, som lämpligen kunde kompletteras med undervisning i etik, borde naturligtvis elev icke befrias på andra grunder än de som gälla angående befrielse från läroämnet i allmänhet. Ämnet bleve med andra ord i regeln obligatoriskt.

Jag kan således icke dela de betänkligheter och den tvekan kommitténs flertal hyser beträffande påbjudandet av en konfessionslös, religionshistorisk undervisning såsom en lösning av frågan om religionsundervisningens ordnande i skolorna. Det synes mig tillika riktigt, att staten i detta avseende icke gör något undantag för privata läroinrättningar, som staten understöder, utan även i fråga om dem strängt fasthåller vid sin neutralitet i religiöst avseende. Den relativa frihet vid ordnandet av läroplaner, som medgives privatskolorna, bör icke sträcka sig utöver det rent pedagogiska, och den får framför allt icke komma i strid med fordringar, som staten anser sig böra uppställa ur en annan

och mer allmän synpunkt än den pedagogiska, i detta fall fordran på fullständig religiös neutralitet.»

»På de skäl jag ovan anfört får jag föreslå följande lydelse åt denna paragraf:

I de av staten och kommunerna upprätthållna eller understödda elementarläroverken, ävensom i folkskolorna och seminarierna, skall religionsundervisningen icke vara bunden vid eller grundad på någon bekännelse eller troslära, utan omfatta religionshistoria och sedelära.»

Efter dessa citat och redogörelser vill jag för egen del anföra följande.

Mitt uppe i den intellektuella, organisatoriska och tekniska kulturens glänsande framsteg, dagliga landvinningar och oerhörda betydelse måste vi erkänna, att den etiska kulturutvecklingen stannat långt efter. Mitt uppe i den dagliga erfarenheten därom, att bröd och arbete, att teknisk och organisatorisk fulländning äro nödvändiga, borde allt mer och mer utbredas och befastas övertygelsen därom, att även rättfärdighet är nödvändig.

Vad som i dessa tider mer än någonsin bör eftersträvas, är en etisk renässans. Om litteraturen åtminstone i vissa avseenden är ett uttryck för tidens längtan och behov, så torde sådana nutida, även i vårt land mycket lästa och uppmärksammade böcker som »Kommande tider — kommande ting» av tysken Walter Rathenau, »Gud den osynlige konungen» av engelsmannen H. G. Wells och »Den store Hunger» av norrmannen Johan Bojer ha åtskilligt att säga i fråga om framtida riktlinjer på den andliga, särskilt på den etiska kulturens område.

Männe icke uppfostringsarbetet vid folkskolor och allmänna läroverk borde mer än hittills inriktas på att åt vårt eget folk skänka icke blott såsom hittills intellektuella förutsättningar för fullgörandet av dagligt arbete och medborgerliga plikter utan även och i avsevärt högre grad än tillföre: ett i etiskt avseende fördjupat tanke- och viljeliv, därest vi överhuvudtaget skola våga hoppas, att någonting på det området kan vinnas genom skolundervisning.

Enligt min mening bör undervisningsprogrammet för folkskolor och läroverk även omfatta moralisk fostran, men icke såsom ett särskilt läroämne, utan i samband med en konfessionslös religionshistorisk undervisning, som kommer *alla* lärjungar till godo, oavsett kyrkosamfund och trosbekännelser. Nu liksom i min motion år 1911 håller jag före, att — därest en obligatorisk, konfessionslös, religionshistorisk undervisning komme till stånd — den nuvarande kristendomsundervisningen skulle läggas utan-

för det egentliga skolprogrammet och genom statskyrkans försorg anordnas kostnadsfritt för de barn, vilkas föräldrar därom göra framställning.

I detta sammanhang bör framhållas gentemot de ofta upprepade hänvisningarna till riksdagens skrivelse år 1909 angående utträde ur statskyrkan, att denna ännu icke föranlett några åtgärder.

På grund av vad här ovan anförts, och då jag vidhåller min uppfattning, att en konfessionslös, religionshistorisk undervisning äger ett både i etiskt och intellektuellt hänseende högst betydelsefullt bildningsvärde, så får jag härmed vördsamt hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, under vilka förhållanden en för samtliga lärjungar obligatorisk, konfessionslös, religionshistorisk undervisning må införas vid folkskolorna och allmänna läroverken, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kan föranleda.

Stockholm den 5 februari 1918.

Knut Kjellberg.